

Výsledky vánočního losování pro předplatitele najdete na www.vesmir.cz.

IVAN M. HAVEL

Ona a On

„Chaos vládne.“

Liška ve filmu *Antikrist*

Mám pocit, že když o něčem řekneme, že to *žije*, je to mírně (ale zajímavě) jiné, než když řekneme, že je to *živé*. To adjektivum jako by naznačovalo, že existuje jakási obecná *vlastnost* „býti živé“, kterou nějaké věci mají a jiné nemají. Nebo i jinak: existuje nějaký *způsob bytí*, na němž se nějaké věci podílejí a jiné nikoliv. Pak lze mluvit obecně, třeba se zajímat, čím je dotyčná vlastnost (či způsob bytí) charakterizována, co předpokládá, odkdy a odkud se vůbec bere. A už tu máme téma pro objektivistickou vědu: ta se nebude ptát, jaké je to *žít*, ale rovnou *co je život*.

O tom existují knihy, jednu novější beru do ruky. Evan Thompson¹ uvádí tři alternativní, ale slučitelné přístupy k charakterizaci života, totiž

- (1) přes genetiku a reprodukčně provázané populace,
- (2) ekologicky, s odkazem na tvůrčí interakci s prostředím, a konečně
- (3) zdůrazněním strukturální dynamiky každé individuální entity – organismu.

Dnes bych se rád zamyslel nad přístupem prvním.² Opravdu, neodmyslitelnou součástí života na Zemi je a vždy byla reprodukce. Pro nás (laiky) se nejnápadněji projevuje jako plození potomků, známe to i na sobě. Každý má šanci zdědit po rodičích jejich vlastnosti či dovednosti, ty otestuje takřka na svém těle, a pokud testem projdou (tělo přežije), předá je dál, svým potomkům (biologové, přeložte si to do svého jazyka). Dědění jsou tedy spíše ty vlastnosti a dovednosti, které jsou tak či onak užitečné. Užitečné pro koho? Někdy pro jednotlivce, jindy pro druh, případně i pro evoluci jako takovou. Což vše ovšem spolu všemožně souvisí.

Zmínil jsem se o dědění „po rodičích“ – proč ten plurál? Hle, jedna z nejzajímavějších otázek evoluční biologie: proč si většina pokročilejších tvorů zvolila dvoupohlavní rozmnožování, při němž je vždy jeden On a jedna Ona – nebo raději jedna Ona a jeden On (sluší se dřív pouštět do dveří to důležitější). Dvoupohlavní rozmnožování je užitečné (pro druh i evoluci), není však nutné – ani „logicky“, ani biologicky. Příroda je dovede všelijak obcházet, což je i téma článku Jaroslava Petra v tomto čísle (s. 54).

První věta článku, „Ona a on“, se mi nečekaně propojila s filmem slavného režiséra Larse von Triera *Antikrist*, jehož dvě hlavní postavy se jmenují On a Ona. Je to film kontroverzní, explicitně krutý, drastický a drásavý, lidi lezou pod sedadla a utíkají z kina. Film nedávno přišel do kin, tak váhejte.

Děj filmu (pokud je to děj) se odehrává na divoké lesní mýtině s příznačným jménem Ráj, „kde se rozum propadá do chaosu a z chaosu roste příroda jako řád.“³ Film jsem shodou okolností viděl právě v den, kdy jsem četl zmíněný článek, a tak mě bezděky napadly mnohé symbolické souvislosti. Odložme stranou pozitivní a negativní ladění slov, všimějme si polarit: krutý les versus krutá lidská bytost, krutý rozum versus krutá duše, krutý On versus krutá Ona.⁴ On je maskulinní – samčí princip, Ona je femininní – samičí princip, dva principy, na jejichž polaritu evoluce posléze vsadila. Že přitom mezi oběma principy nemusí jít o banálně harmonický vztah, víme z přírodovědy i ze života; také víme, že to, čemu říkáme krutost, nelze odmyslit od přírody ani od evoluce. Von Trier jde však ještě dál, v pozadí filmu nám připomíná podivný fenomén zvaný *gynocida* (systematické vybíjení žen)⁵ – krutost jakoby vyššího řádu, na niž evoluční ani jiné výklady nestačí. Věru všelijak lze vidět symboliku ve von Trierově filmu, on sám o tom nemusí vědět.

Dost o krutosti, zpět k vědě. Princip dvoupohlavního rozmnožování (včetně povahy genderové polarit) lze celkem nadějně podrobit vědeckému zkoumání – již proto, že jde o princip zcela běžný v dnešní fauně i flóře. Lze i formulovat spekulativní hypotézy o jeho vzniku, unikátnosti a možných alternativách. Zdá se například, že jej evoluce vynalezla víckrát, nezávisle.

Myslím, že daleko hlubší a obtížnější je otázka vzniku a povahy samotného genetického principu. Například proč genetický kód (soustava pravidel překladačů sekvencí nukleotidů na recepty pro výrobu proteinů) je univerzální, stejný pro všechny organismy od bakterií až po člověka? Je to spíše otázka, jak takový kód vůbec vznikl, na což se dost dobře podívat nedovedeme, bylo to příliš dávno. Nicméně tvořit si hypotézy je užitečné, a to podle mne (oproti Popperovi) i tehdy, když není splněna podmínka principiální vyvrátitelnosti.

Univerzálnost genetického kódu je buď dílem náhody (pravděpodobnost tak mizivá, že to nemá smysl brát v úvahu), nebo důsledkem nějaké logické či fyzikální nutnosti (o žádné nevíme), anebo prostě my všichni (rozuměj „my“, živé organismy: bakterie, archea – a opět „my“ – eukarya) máme společného předka. Po něm jsme kód zdědili a nebylo by užitečné připustit, aby se změnil. Co o onom společném předkovi můžeme vědět? Jakkak asi vypadal? Má už i jméno, akronym LUCa. Píše o něm Josef Lhotský rovněž v tomto čísle (s. 53).

Luca je *mužské* italské jméno – že by náš společný předek byl On? 

1) E. Thompson: *Life in Mind*, Harvard University Press, Cambridge, MA 2007, s. 95–96.

2) Téma (2) a (3) jsem se dotkl již dříve (Vesmír 78, 363, 1999/7, respektive Vesmír 87, 275, 2008/5).

3) Petr Fischer k filmu *Antikrist*, <http://kultura.ihned.cz> (27. 11. 2009).

4) Recenzenti filmu spíše debatují, zda je vhodné takové krutosti předvádět, nebo zda von Trier tím sám sebe léčí (či vyléčil) metodou expoziční terapie. Ani o jedno z toho mi však zde nejde.

5) Gynocida (neplést s genocidou) je jedna ze dvou podkategorií gendercidy; slovo gynocida se též užívá v užším smyslu, pro hon na čarodějnice.

Na obálce: Arabesky, které zdobí maurskou Alhambrou ve španělské Granadě, vznikly snad ve 14. století za vlády Júsufa I. a Muhammada V. Španělské dobyli Granadu r. 1492. Snímek © Stanislav Vaněk, k článku na s. 60.